

чинником усунення причин можливого корумпованого привласнення чужого майна (податку чи ренти). Доведено, що відокремлений дохід (прибуток) за використання природних об'єктів права власності Українського народу, буде прозоро узгоджуватиметься з іншими, та має певний когерентний характер, - не сумірний з фізичними площами й існуючим символічним земельним податком чи рентними надходженнями, що нажаль дотепер, - «проїдаються»...

Оскільки, чинність норм Конституції України не може заперечити будь-хто, тому всі запропоновані нами науково-обґрунтовані організаційно-правові заходи звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми, що базуються на повноцінній інституалізації чинних норм (ст. 13,14,41) Основного закону України, - стають реальними і є основним ключем до їх здійснення, в тому числі стосовно реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі, - на цій же основі.

Козаченко Ганна Володимирівна, т.в.о. завідувача кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор;
Погорелов Юрій Сергійович, радник члена Рахункової палати України, доктор економічних наук, професор

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ

Корупція як найвідоміша та найпоширеніша проблема ХХІ століття притаманна практично всім країнам світу, її наявність не залежить від рівня розвитку суспільства та економіки держави.

У найзагальнішому виді корупція розглядається як неправомірне використання службовими особами наданих їм прав та можливостей для особистого збагачення.

За даними Всесвітнього економічного форуму, щорічні втрати у світі, пов'язані з корупцією, становлять не менше \$ 2,6 трлн. або 5 % світового валового внутрішнього продукту [1]. Негативний економічний та соціальний ефекти від корупції є більшим навіть за хабарництво, масштаб якого Міжнародний валютний фонд у 2018 р. оцінив у \$ 1,5-2,0 трлн. або 2 % світового ВВП [2].

Проблема корупції (масштаб, проникнення у всі сфери суспільного життя, суттєвий негативний вплив на розвиток економіки, зіпсування міжнародного іміджу країни) в Україні є надзвичайно гострою:

- за індексом корупції Transparency International країна є найбільш корумпованою в Європі (посідає 130 місце серед 176) [2];

- українці вважають, що корупція входить до Топ-3 проблем у країні [3];

- антикорупційні органи країни час від часу опиняються в центрі гучних скандалів.

Усвідомлюючи значні негативні наслідки корупції, у світовій економіці з нею ведуть активну боротьбу. Не є винятком і Україна.

Результативність антикорупційної політики держави вирішальною мірою залежить від знання природи явища корупції: боротьба лише з корупційними вчинками посадових осіб, що, власне, і передбачає сучасне вітчизняне антикорупційне законодавство, без знання мотивів та рушійних сил їхньої поведінки навряд чи буде ефективною. Зменшення масштабу корупції або хоча б її його суттєве обмеження лише з використанням заходів репресивного характеру навряд чи можливе.

Корупція як складне явище є багатоаспектною (за різними оцінками нараховується до 15 її видів [4, с. 7-8]), а тому розглядається з різних позицій, які проаналізовано в [5, с. 36-37]: різновид злочинної діяльності, форма рентоорієнтованої поведінки, контрактна взаємодія між економічними агентами, модель «принципал-агент», опортуністична поведінка й моральний ризик, спосіб підвищити прибутки, антиблаго (збиток завдається усім членам суспільства), ринкова модель, в якій на ринку з яких-небудь причин не діють вільно закони попиту і пропозиції, механізм заміщення одних ресурсів (тимчасових) грошовими, явище, зумовлене неекономічними чинниками.

Проте у будь-якому контексті розгляду корупції обов'язково присутній економічний підтекст:

- йдеться про реальну або обіцяну неправомірну (або безпідставну) вигоду посадової особи (неправомірною у вітчизняному законодавстві визнано вигоду у вигляді коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, які посадова особа обіцяє, пропонує, надає або одержує безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав [6, 71];

- в посадовій особі наявні організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, завдяки чому вона може використовувати службові повноваження чи пов'язані з ними можливості на власну користь (або на користь близьких осіб);

- організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції посадова особа виконує щодо прав власності, які їй не належать.

Інтереси посадових осіб при виконанні ними організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій можуть суттєво відрізнятися від інтересів тих інститутів, стосовно яких вони виконують зазначені функції, чиї функції вони мають виконувати, чиї інтереси вони мають захищати, тобто йдеться про порушення балансу інтересів в агентських відносинах (або конфлікт інтересів посадової особи).

Агентські відносини виникають при делегуванні певного поручителя (власник, держава, територіальна громада) певних прав (наприклад, право використання ресурсу, право розпорядження ресурсом та ін.) певному агентові, який зобов'язаний згідно з

формальним або неформальним контрактом представляти інтереси поручителя в обмін на офіційну винагороду.

Агентські відносини виникають у будь-яких сферах суспільства (хоча у вітчизняному законодавстві корупцією визнано дії окресленого кола посадових осіб):

- в економіці (наприклад, акціонери і менеджери акціонерного товариства, керівництво відповідних міністерств і керівництво підприємств державної форми власності);

- в державному управлінні (наприклад, взаємодія пересічних громадян, що звернулися до держави за її послугами, і чиновників, влади та бізнесу);

- у політиці (наприклад, політичні групи, що стоять при владі, та виборці).

Використання посадовою особою дискреційних повноважень щодо розподілу ресурсів, що їй не належать, на свій розсуд, у вигляді певних дій, рішень, наданих дозволів та інших способів «вирішення питань», по суті, виступає своєрідним товаром, від «продажу» якого посадовець отримує вигоду (ренту), яка у тій чи іншій формі, по суті, є «позитивною ціною» такого товару. Згода посадової особи на «продаж» дискреційних повноважень щодо розподілу ресурсів по суті означає її відмову від використання в організації діяльності норм права, зафіксованих в законах, і звернення до неписаного права, до альтернативних механізмів вирішення конфлікту інтересів.

Яскравою відмінною рисою обміну такого специфічного товару як дискреційні службові повноваження є отримання посадовою особою не лише «позитивної ціни» у вигляді неправомірної вигоди, а й «негативної ціни» у вигляді покарання за корупційні дії (усунення з посади, вимога відшкодувати понесені збитки власником прав, зіпсована ділова репутація, яка у подальшому обмежує професійну діяльність та ін.). Відмінними рисами таких цін є:

- ймовірнісний характер сплати посадовою особою «негативної ціни», оскільки її корупційні дії мають бути доведеними;

- розподіленість у часі «позитивної» і «негативної ціни»: сплата «негативної ціни» може виникнути пізніше за отримання «позитивної ціни».

Виходячи з наявності «позитивної ціни» і «негативної ціни» на «продаж» посадовою особою дискреційних повноважень щодо розподілу ресурсів, прав та можливостей, можна припустити, що посадова особа наважується на корупційні дії за таких умов:

- «позитивна ціна» корупційних дій перевищує офіційну вартість виконання посадових обов'язків, використання службових прав та можливостей («офіційну ціну»);

- «позитивна ціна» корупційних дій значно перевищує «негативну ціну»;

- ймовірність сплати «негативної ціни» є невисокою.

Є підстави припустити, що зазначені економічні підстави корупційних дій будь-якого характеру є в Україні, а тому їхня наявність створює економічне підґрунтя здійснення посадовими особами корупційних дій самого різноманітного характеру.

Рішення щодо корупційних дій посадова особа ухвалює за результатами порівняння:

- «офіційної ціни» виконання посадових обов'язків, використання службових прав та можливостей та «позитивної ціни» корупційних дій. Таке порівняння є суб'єктивним, залежить від особистості посадової особи, її світосприйняття, самооцінки та ін.;

- «позитивної ціни» та «негативної ціни» корупційних дій. Таке порівняння також до деякої міри має суб'єктивний характер, але його результати сприймаються з урахуванням життєвого досвіду, міри схильності посадової особи до ризику, готовності сприйняти негативні наслідки корупційних чинників.

Економічні мотиви здійснення корупційних дій не можна не враховувати у боротьбі з корупцією на всіх рівнях суспільної системи та у всіх її підсистемах. Тому одним з напрямів подолання корупції має стати послаблення економічних мотивів здійснення корупційних дій, що закладають економічне підґрунтя корупції.

Сьогодні саме сила економічних мотивів домінує серед причин здійснення посадовими особами (незалежно від статусу та рівня) корупційних дій, що свідчить про недосконалість низки формальних і неформальних інститутів, які забезпечують внутрішні і зовнішні механізми заборони корупції (покарання, примус, внутрішні переконання, небажання брати участь у корупційних схемах та ін.).

Сила економічних мотивів здійснення посадовими особами корупційних дій в Україні супроводжується складним і часто незрозумілим не те що пересіченим громадянам, а й фахівцям законодавством, його розгалуженістю і наявними суперечностями, слабкістю громадянського суспільства, ментальними нормами, які часто не корелюють з механізмами та законами ринкової економіки (система патронально-клієнтальних відносин).

Список використаних джерел

1. В ООН озвучили втрати світової економіки від корупції та хабарів. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/9/7200720>.

2. Корупція в Україні та світі. Які від неї втрати та чи виходить з нею боротись. URL: <https://nv.ua/ukr/ukrame/events/koruptsija-v-ukrajini-ta-sviti-jaki-vid-neji-vtrati-ta-chi-vikhodit-z-neju-borotis-2512435.html>.

3. Українці сказали, де найбільше стикаються з корупцією. иЯЪ: <https://www.ukrinform.ua/mbriic-society/2545529-ukramri-skazali-de-najbilse-stikautsa-z-korupcieu.html>.

4. Мазярчук В., Федько І. Вплив корупції на економічне зростання. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/III/FEAO_Corruption_Economy_A5_short_final.pdf.

5. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

6. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 №1506-УІ (втратив чинність 05.01.2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17/ed20110105/find?text=%CD%E5%EF%F0%E0%E2%EE%EC%B3%F>.

7. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014. №1700-УІІ. П^: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed201410143>.

Комісаров Олександр Геннадійович,
заступник начальника Київського факультету
Національної академії Національної гвардії
України з навчально-методичної та наукової
роботи, доктор юридичних наук, професор; *Кобзар*
Олександр Федорович, начальник кафедри
забезпечення державної безпеки Київського
факультету Національної академії Національної
гвардії України, доктор юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Основний вектор розвитку України в сучасному світі спрямований на створення демократичного суспільства, здатного забезпечити кожному громадянину реалізацію його здібностей і задоволення його життєвих потреб, супроводжується рядом негативних тенденцій, що загрожують функціонуванню державного механізму. Серед деструктивних явищ, які потребують комплексної протидії з боку суспільства, значне місце посідає корупція. Виникнувши на тлі дисфункції влади, вона безжалісно руйнує демократичні основи суспільства, перероджує державний апарат, порушує принцип рівності громадян і юридичних осіб перед законом, каталізує організовану злочинність та завдає нищівного удару інтеграційним процесам у світі.

Незважаючи на активізацію роботи правоохоронних органів України щодо протидії корупційній експансії, темпів зростання останньої зупинити не вдалося, що призвело до сприйняття України у світі як корумпованої держави з несприятливим інвестиційним кліматом, проникнення корупції у більшість відносин між населенням і владою, породження глибокої недовіри людей до спроможності держави забезпечити гарантовані Конституцією їхні права і свободи.

В сучасному світі найбільших своїх проявів корупція завжди набувала в період модернізації країни. До таких проблем перехідного періоду відносять: 1) спадщина тоталітарного періоду (закритість влади, злиття влади і бізнесу); 2) слабкість судової системи (залежність від влади, незадовільне фінансування, перевантаженість); 3) нерозвиненість правової свідомості населення (відсутність культури